Iran Local Histories Open Access

Autumn & Winter (2026) 14(1): 69-82
DOI: 10.30473/lhst.2026.76799.3037

ORIGINAL ARTICLE

Studying Nasir Khan Lari's Efforts to Improve the Commercial Position of Larestan (1164–1179 AH)

Fatemeh Imanifard[1], Hasan Allahyari[2*]

1. M.Sc. Student in the History of Islamic Iran, Persian Gulf University, Bushehr, Iran.
2. Associate Prof., Department of History, Persian Gulf University, Bushehr, Iran.

Correspondence:
Hasan Allahyari

Email:
hasanallahyari@pgu.ac.ir

Received: 09 Dec 2025
Accepted: 14 Apr 2026

How to cite
Imanifard, F. & Allahyari, H. (2026). Studying Nasir Khan Lari's Efforts to Improve the Commercial Position of Larestan (1164–1179 AH). *Iran Local Histories*, 14(1), 69-82. (DOI: 10.30473/lhst.2026.76799.3037)

ABSTRACT

Simultaneously with the rebellions of the late Nader Shah era and the political turmoil after his death, the grounds for the emergence of local governments in various regions of Iran were prepared. The government of Nasir Khan Lari in the Larestan and Bandar Abbas regions was one of these governments. He made many efforts to restore the previous power of the Larestan local government. This restoration of local power in that turbulent atmosphere could have had a relative impact on the commercial conditions of the Larestan region. The aforementioned research, using a descriptive-analytical method and based on library data, attempts to examine the issue of why, despite Nasir Khan's efforts, the previous commercial position of this hinterland city did not return to the favorable situation of the Safavid era. The results of this research show that, despite his many efforts to restore commercial stability, Nasir Khan was unable to prevent the decline of Lar's commercial position due to the deterioration of the security situation caused by the Afghan invasion, continuity of frequent rebellions in the southern region of Iran, the tendency of merchants to gradually change the trade route to the port of Bushehr, and Karim Khan Zand's many clashes with him in Larestan and the surrounding areas. In fact, success in reviving trade in this region and halting the decline of this process required integration at all domestic and regional levels and could not rely solely on Nasir Khan's local policies and measures.

KEYWORDS

Larestan, commercial position, security, Karim khan zand, Nasir Khan.

Copyright © 2026 The Authors. Published by Payame Noor University.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract

studying Nasir Khan Lari's Efforts to Improve the Commercial Position of Larestan (1164–1179 AH)

Concurrent with the rebellions of the late period of Nader Shah and the political turmoil following his death, the conditions for the emergence of local polities in various regions of Iran were provided. The rule of Nasir Khan Lari in Laristan and Bandar Abbas was among these local governments. He made considerable efforts to revive the former power of the local government of Laristan. This restoration of local authority, within such a turbulent context, could exert a relative impact on the commercial conditions of the Laristan region.

This study, employing a descriptive-analytical method and based on library research, seeks to examine why, despite Nasir Khan's efforts, the former commercial status of this hinterland city did not return to its favorable Safavid-era condition in the period between the death of Nader Shah and the rule of Karim Khan Zand. No independent study has been conducted on this issue. The closest relevant work is that of Mohammad Baqer Vosoughi in The Comprehensive History of Laristan (2008), which provides a general survey of the economy of Lar from its beginnings to the present but does not address the detailed commercial conditions of this specific period. Two other studies—A Study of the Relationship between Nasir Khan Lari and the Rule of Karim Khan Zand (2011) by Iraj Tanhatan Naserī, and Nasir Khan Lari: Efforts to Revive the Independent Rule of Laristan (2017) by Ahmad Bazmandegan Khamiri—focus solely on political developments and present narrative accounts of events, without addressing the commercial condition of the region. In addition, a study entitled The Family of Nasir Khan Lari and the Rise of the Qajars (2024) by Rasoul Ahmadlou has been written, which likewise deals only with the political dimensions and genealogy of Nasir Khan's family and its relation to the rise of the Qajars, and therefore does not align thematically with the present research. An examination of the period of Nasir Khan Lari's rule shows that the restoration of local political power, although it made possible a relative revival of authority and administrative stability, did not guarantee the return of economic and commercial prosperity. Relying on his political experience, military capability, and skillful interaction with tribes and European companies, Nasir Khan was able to establish a degree of security and political cohesion in Laristan, organize the taxation system, bring parts of the trade routes under his control, and expose Lar to positive transformations in various dimensions.

Nevertheless, a set of internal and external factors—including flawed administrative policies, interference by rivals such as Karim Khan Zand, insecurity along trade routes, recurrent rebellions, financial pressures, and the migration of merchants—limited the full restoration of Laristan's economic and commercial strength.

At the same time, analysis of this period indicates that political power, without the reinforcement of sustainable economic infrastructure, cannot lead to commercial prosperity. Even with decisive measures, the contradiction between political objectives and economic realities may accelerate the process of decline. The experience of Nasir Khan also clearly highlights the importance of interaction with both internal and external actors, the creation of trust, and the management of financial and security resources. It demonstrates that economic transformations in the region after the decline of the Safavids were not solely dependent on local policies, but were also influenced by a complex network of local rivalries, central government policies, and even international relations. In other words, Nasir Khan's rule represents a clear example of the limitations of economic reconstruction under simultaneous political and military pressures. Local authority could establish relative control over routes and revenues, but success in reviving trade and the economy required coordination at multiple levels, including central political authority and even international dynamics. In conclusion, although Nasir Khan succeeded in rescuing Lar from a relatively prolonged period of instability and, through various measures, managed to revive the authority of his predecessors in the region, he was not particularly successful in the commercial sphere. Despite the inherently constructive nature of his strategies, shortcomings in their implementation, combined with generally unfavorable conditions and the continued political activities of rival powers in southern Iran, resulted in lasting negative effects on the economy and condition of Lar. Consequently, the region never regained its former distinguished commercial position.

K E Y W O R D S
Larestan, commercial position, security, Karim khan zand, Nasir Khan.

پژوهشنامه تاریخ‌های محلی ایران

سال چهاردهم، شماره یکم، پیاپی بیست‌وهفتم، پاییز و زمستان ۱۴۰۴ (۶۹-۸۲)

DOI: 10.30473/lhst.2026.76799.3037

«مقاله پژوهشی»

بررسی تکاپوهای نصیرخان لاری برای بهبود موقعیت تجاری لارستان (۱۱۷۹-۱۱٦٤ق)

فاطمه ایمانی فرد[۱]، حسن الهیاری[۲]*

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ ایران دوره اسلامی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران.

۲. دانشیار گروه تاریخ، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران.

نویسنده مسئول:

حسن الهیاری

رایانامه: **hasanallahyari@pgu.ac.ir**

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۱/۲۵

چکیده

همزمان با شورش‌های اواخر عصر نادرشاه و آشفتگی‌های سیاسی بعد از مرگ وی، زمینه‌های برآمدن حکومت‌های محلی در مناطق مختلف ایران فراهم آمد. حکومت نصیرخان لاری در بخش لارستان و بندرعباس از جمله این حکومت‌ها بود. او کوشش بسیاری در راستای احیای قدرت پیشین حکومت محلی لارستان انجام داد. این احیای قدرت محلی در آن فضای آشفته می‌توانست بر شرایط تجاری منطقه لارستان تاثیر نسبی باشد. پژوهش مذکور با روش تاریخی و رویکرد توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر داده‌های کتابخانه‌ای سعی دارد این مسئله را بررسی کند که چرا علی رغم تلاش نصیرخان، موقعیت تجاری پیشین این شهر پس‌کرانه‌ای به وضعیت مطلوب عصر صفوی بازنگشت. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که نصیرخان علیرغم تلاش‌های فراوان برای بازگشت ثبات تجاری، به دلیل وخامت اوضاع امنیتی ناشی از حمله افاغنه، تداوم شورش‌های مکرر در منطقه جنوب ایران، تمایل تجار به تغییر تدریجی مسیر تجاری به بندر بوشهر و زد و خورد های بسیار کریم خان زند با او در لارستان و نواحی اطراف، نتوانست مانع از افول موقعیت تجاری لار شود. درواقع موفقیت در احیای تجارت این منطقه و توقف مسیر افول این فرایند، نیازمند یکپارچگی در تمامی سطوح داخلی و منطقه ای بود و نمی‌توانست صرفا متکی به سیاست‌ها و تدابیرمحلی نصیرخان باشد.

واژه‌های کلیدی

لارستان، موقعیت تجاری، امنیت، کریم خان زند، نصیرخان لاری.

استناد به این مقاله:

ایمانی فرد، فاطمه و الهیاری، حسن (۱۴۰۴). بررسی تکاپوهای نصیرخان لاری برای بهبود موقعیت تجاری لارستان (۱۱۶۴-۱۱۷۹ق). *فصلنامه علمی پژوهشنامه تاریخ‌های محلی ایران*، ۱۴(۱)، ۶۹-۸۲.

(DOI:10.30473/lhst.2026.76799.3037)

حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. ۱۴۰۴ ©. ناشر این مقاله، دانشگاه پیام نور است.

این مقاله تحت گواهی زیر منتشرشده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

مقدمه

لار شهری پس‌کرانه‌ای در شمال خلیج فارس که به لحاظ موقعیت جغرافیایی و استراتژیک خود، همیشه از اهمیت بسزایی در تجارت برخوردار بوده و به همین واسطه، در گذشته حکومت نیمه‌مستقل و گاهی مستقلی از حکومت مرکزی داشته است. حکومت محلی میلادیان لار در زمان شاه عباس اول و به دست الله‌وردی خان ضمیمه حکومت مرکزی شد؛ اما هر زمان که از قدرت حکومت مرکزی کاسته می‌شد، داعیه‌داران حکومت علم استقلال برافراشته و در لارستان قدرت را به دست می‌گرفتند. یکی از این مدعیان نصیرخان لاری بود. او بعد از مرگ نادرشاه تا دوره کریم‌خان زند بر لارستان فرمانروایی کرد و حکومتی محلی را در لار تشکیل داد. در این بین مولفه‌ای که در زمامداری او کمتر مورد توجه قرار گرفته بحث تحول موقعیت تجاری ناحیه مذکور به دست او و دیگر مدعیان قدرت است. تجارت در این ناحیه در طی ادوار مختلف تحولات بسیاری را پشت سر گذاشت. گاهی مسیر ارتقا و رشد و گاهی سراشیبی افول را طی کرد. این شرایط در دوره صفویه در وضعیت ایده‌آلی قرار داشت. عمده این شرایط مناسب تجاری، مربوط به زمانی بود که حکومت محلی میلادیان در تعامل با صفویان بر این ناحیه مسلط بود. ولی با وقوع برخی حوادث و تغییر و تحولات بسیار در فضای سیاسی جامعه، اقتصاد و تجارت نیز تحت‌الشعاع آن قرار گرفت به‌گونه‌ای که مولفه نام برده مسیر افول را طی کرد.

مهم‌ترین و آخرین ضربه‌ای که بر موقعیت تجاری نواحی لارستان وارد شد، به دلیل ناامنی ناشی از حمله افغان‌ها، تغییر مسیر تجاری و شورش‌های طوایف در جنوب ایران بود. به این ترتیب احتمالا بازگشت قدرت محلی لارستان در گستره‌ای نسبتا وسیع، در میانه آن همه آشوب می‌بایست بر رشد و رونق تجارت آن نیز تاثیرات نسبی مثبتی گذاشته باشد اما از داده‌های اولیه به‌دست آمده چنین می‌توان دریافت که موقعیت تجاری لارستان در این دوره علی‌رغم تلاش بسیار حکام محلی رو به زوال رفت؛ بر همین مبنا پژوهش مذکور به بررسی و تبیین تحولات تجارت و موقعیت تجاری نواحی یاد شده در دوران حکومت محلی نصیرخان لاری می‌پردازد تا به این پرسش پاسخ دهد که:

چرا علی‌رغم تلاش نصیرخان، موقعیت تجاری پیشین این شهر پس‌کرانه‌ای، پس از مرگ نادرشاه تا دوره کریم‌خان زند، به وضعیت مطلوب عصر صفوی بازنگشت؟

در مورد این مسئله، پژوهش مستقلی صورت نگرفته است. در این بین برخی پژوهش‌ها اندکی قرابت با این تحقیق دارند. مهم‌ترین آنها پژوهش دکتر وثوقی در کتاب «تاریخ مفصل لارستان»(۱۳۸۷) است که به صورت کلی اقتصاد لار را از ابتدا تا انتها مورد بررسی قرار داده اما به جزئیات شرایط تجاری این دوره نپرداخته است. پژوهشی دیگر به نام «نگرشی بر رابطه نصیرخان لاری با حکومت کریم‌خان زند»(۱۳۹۰) نوشته ایرج تنهاتن ناصری است. این پژوهش صرفا به روابط سیاسی و درگیری‌های بین نصیرخان و خان زند می‌پردازد. پژوهش دیگر نیز با نام «نصیرخان لاری؛ تلاش برای احیای حکومت مستقل لارستان»(۱۳۹۶) از احمد بازماندگان خمیری است که صرفا نیز به شرح وقایع و مسائل سیاسی حکومت نصیرخان پرداخته است اما اشاره‌ای به وضعیت تجاری این منطقه نداشته است. همچنین پژوهشی تحت عنوان «خاندان نصیرخان لاری و برآمدن قاجارها»(۱۴۰۳) به قلم رسول احمدلو نگارش درآمده که این پژوهش نیز صرفا به ابعاد سیاسی و نسب خاندان نصیرخان و نسبت آن با برآمدن قاجارها پرداخته است و انطباق موضوعی با این پژوهش ندارد. به این ترتیب پژوهش حاضر با روش تاریخی و رویکرد توصیفی-تحلیلی و با استناد به منابع کتابخانه‌ای ابعادی از تغییر و تحولات اقتصادی لار و نقش نصیرخان در آن را بررسی خواهد کرد.

۱- بستر تاریخی: لارستان در آستانه به قدرت رسیدن نصیرخان

همزمان با آشفتگی مناطق شرقی قلمرو صفویان و حملات محمود افغان، بلوچها نیز که با او همراه شده بودند به سمت جنوب ایران و نواحی همجوار هجوم آورده بر وخامت اوضاع بیش از پیش افزودند. بلوچها به دلیل شرایط اقلیمی سخت و شرایط زندگی نه چندان راحت، هر زمان که از اقتدار حکومت مرکزی کاسته می‌شد با حمله به دیگر نواحی سعی در تامین معاش خود داشتند. تا جایی که شاه اسماعیل اول برای کنترل بلوچها از قدرت نظامی پرتغالی‌ها استفاده کرد (راجر سیوری، ۱۳۷۹، ص. ۱۰۲). نخستین حملات جدی بلوچها در عصر صفوی همزمان با حکومت شاه سلیمان آغاز و تا زمان سلطان حسین ادامه یافت. در نهایت صفویان در سه مرحله جنگ از سال ۱۱۱۰ق تا ۱۱۱۵ق توانستند آن‌ها را سرکوب کنند. ولی در ادامه با نیروهای محمود افغان همدست شده و حملات متعددی به نواحی داخلی و به‌ویژه جنوب ایران داشتند. این مساله بر آشفتگی آن مناطق تجاری افزود (کروسینسکی، ۱۳۶۳، ص.۳۱).

از سوی دیگر نیز حملات مکرر امامان مسقط به بنادر خلیج فارس به‌ویژه بندر کنگ شرایط را برای تجارت و اقتصاد ایران و به خصوص لار مختل کرده بود. در واقع با به قدرت رسیدن سیف بن سلطان در مسقط در سال ۱۰۵۹ق، او توانسته بود پرتغالی‌ها را شکست داده و نیروی دریایی منظم و قدرتمندی را تشکیل دهد (وثوقی،۱۳۸۴، ص. ۲۰۴). او به دنبال گسترش قلمرو و به دست گرفتن تجارت خلیج فارس بود.

پس از حمله نهایی افغان‌ها و سقوط حکومت یکپارچه صفوی، اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران دستخوش تغییرات عمیقی شد. از یک‌سو، یورش افغان‌ها و قتل و غارت سپاهیان و از سوی دیگر تداوم حملات بلوچ‌ها، امامان مسقط و در نهایت شورش‌های سه‌گانه عصر نادرشاه افشار کشور را به ورطه آشفتگی و ناامنی فرو برد. یکی از مناطقی که در این دوران دچار هرج‌ومرج گردید، ناحیه فارس و به‌ویژه شهر لار بود، چنانکه در کتاب دلگشای اوز نیز آمده «اطراف گرمسیرات و لارستان در هرج و مرج بود و اشرار سر به شورش برداشته به حدی روی امنیت نمی‌دید» (کرامتی،۱۳۷۰، ص.۵۸). میرزا محمد کلانتر نیز در اثر خود ذکر کرده است که محمودخان افغان پس از تسخیر پایتخت، قصد لشکرکشی به سوی فارس را داشت، اما به احترام میرزا عبدالکریم که با وی هم‌عقیده بود، از خشونت پرهیز کرد و کوشید از طریق مصالحه و سازش، شیراز و لار را به تصرف خود درآورد. بدین‌منظور، وی به حاکم فارس نامه نوشت و از او خواست تسلیم شود و حاکم منصوب محمودخان را بپذیرد. با این‌حال، درپی کشته‌شدن نیروی اعزامی از سوی محمودخان، او به فارس لشکر کشید و نواحی یادشده را به تصرف خود درآورد (میرزا محمد کلانتر، ۱۳۶۲، ص. ۳).

با روی کار آمدن نادر و به دست گرفتن قدرت، خطر حملات مجدد افغان‌ها، بلوچ‌ها و امامان مسقط دفع شد اما در ادامه به دلیل جنگ‌های نادرشاه پس از تثبیت قدرت سیاسی خود و همچنین اخذ مالیات‌های سنگین به جهت تامین منابع مالی نبردها، شورش‌هایی در کشور برای بهبود اوضاع صورت گرفت. از آنجا که یکی از ارکان و عوامل پایداری یک حکومت، رشد اقتصاد و تجارت است، حکام محلی برای به دست گرفتن تجارت و اقتصاد کشور، به جنوب ایران که یکی از مهم‌ترن پایگاه‌های تجاری برای صفویان و سپس افشاریان بود، هجوم آوردند. از همین‌رو در دوره مدنظر، با سه شورش بزرگ در فارس روبه‌رو هستیم. یکی از مهم‌ترین آن‌ها قیام شیخ احمد مدنی در فارس بود. شیخ احمد که پس از مشاهده بی‌میلی شاه طهماسب به مقابله با افغان‌ها از قزوین به جنوب آمد، خود را نماینده تام‌الاختیار شاه معرفی کرد و با بسیج گروه‌های شیعی، در سال ۱۱۳۷ق به سوی جهرم و لار حرکت نمود (مرعشی، ۱۳۶۳، ص. ۶۵). هم‌زمانی حضور نیروهای افغان، نادرشاه و شیخ احمد، به‌ویژه حملات مکرر به لار، موجب ویرانی گسترده، ناامنی مسیرها، کمبود مواد غذایی، کشتار و رکود شدید تجارت در این منطقه شد. افزون بر این، لشکرکشی‌های پی‌درپی شیخ احمد برای تسلط بر مراکز اقتصادی، بر وخامت اوضاع تجاری شهرهایی چون لار افزود.

در ادامه، شورش محمدخان بلوچ نیز بر موقعیت تجاری لار تأثیر منفی گذاشت. محمدخان که ابتدا با محمود و اشرف افغان همکاری داشت، بعدا به اردوی نادر پیوست و به بیگلربیگی کهگیلویه و فارس منصوب شد (استرآبادی، ۱۳۶۸، ص. ۱۱۷). او بعدها با استفاده از درگیری نادرشاه با عثمانی، به مخالفت برخاست و به شیخ احمد مدنی پیوست (تهرانی، ۱۳۴۹، ص. ۳۸)، اما پس از شکست شیخ احمد، به کیش گریخت و دستگیر شد (فاور، ۱۳۷۱، ص.۱۵۰). پیامد این شورش، تجزیه حکومت فارس و تفکیک مناصب سیاسی–نظامی از سوی نادر بود؛ سیاستی که در بلندمدت به تشدید رقابت حکام محلی برای تسلط بر منابع اقتصادی انجامید و بندرعباس و لار را به کانون آشوب و ناامنی تجاری تبدیل کرد.

از طرفی پس از تثبیت قدرت نادرشاه، جنگ‌های پرهزینه و وضع مالیات‌های سنگین، در شرایط رکود اقتصادی، نارضایتی گسترده‌ای پدید آورد. این وضعیت به شورش‌هایی انجامید که از مهم‌ترین آن‌ها قیام تقی‌خان در فارس بود. در سال ۱۱۵۶ق، با قتل مأموران مالیاتی و اعتراضات گسترده، محمدتقی‌خان بیگلربیگی فارس رهبری شورش را برعهده گرفت و برای گسترش نفوذ خود به سوی جنوب و لار حرکت کرد. با وجود درخواست کمک از نصیرخان و اعزام نیرو، شورش در سال ۱۱۵۷ق سرکوب و تقی‌خان دستگیر شد (اشرافیان، ۱۳۵۶، ص. ۱۹۸). این تحولات بار دیگر ناامنی و اختلال در کارکرد تجاری لار را تشدید کرد.

در تحلیل این بخش می‌توان گفت افاغنه بنابر شناخت قبلی از مناطق جنوبی ایران در یورش‌های قبل از سقوط و جذابیت اقتصادی این مناطق، پس از فتح اصفهان بار دیگر حمله به این مناطق را از سر گرفتند. فقدان قدرت مرکزی در این وضعیت، احتمالا قدرت‌های محلی را برای مقابله با یورش های افاغنه بیدار نمود.

با شروع فعالیت نادرشاه و سرکوب افاغنه، این مدعیان تازه تا حدودی کنترل شدند اما پس از خاموشی موقت، با مرگ زودهنگام این شاه، مجددا سربرآوردند و همین مساله در دوران خلأ مجدد قدرت مرکزی شاخص، فضای مناطق مدنظر را آشفته ساخت. بنابراین تصویر عمومی این مناطق، فضایی آشفته و فاقد امنیت را

نشان می‌دهد که کاری‌ترین ضربه را می‌توانست به موقعیت تجاری آنجا وارد کند.

۲- قدرت‌گیری نصیرخان در لار

۲-۱- به قدرت رسیدن نصیرخان لاری و حاجی خان

ساختار حکومت لار به‌صورت ملوک‌الطوایفی و موروثی اداره می‌شد و حاکمان آن علاوه بر دفاع از استقلال خود، همواره درپی گسترش حوزه نفوذشان بودند. موقعیت جغرافیایی شهر لار، قرار گرفتن آن در دامنه کوه و برخورداری از قلعه‌های مستحکم، این روند را تسهیل می‌کرد. فرمانروایان لار به‌سبب قرار داشتن در مسیر ترانزیتی شیراز به خلیج فارس و اهمیت راهبردی این موقعیت، همواره می‌کوشیدند مناطق ساحلی همچون بندرلنگه و گاه بندرعباس را تحت‌الحمایه خود قرار دهند. بدین‌ترتیب درآمد حاکمان لار از محل مالیات‌ها، عوارض گمرکی، راهداری، رشوه‌ها، پیشکش هدایا و تا حدودی کشاورزی تأمین می‌شد و این منابع مالی امکان تشکیل نیروی نظامی چندهزار نفری منظمی را برای آنان فراهم می‌کرد(تنهاتن ناصری، ۱۳۹۰، صص. ۴۲-۶۹).

در این بین، در دوران تسلط افغان‌ها، دو برادر از اهالی کال در منطقه اشکنان لارستان به نام‌های نصیرخان و حاجی‌خان به عرصه سیاست و قدرت وارد شدند. هر دو در فنون نظامی مهارت داشتند. به‌ویژه نصیرخان، فردی مدبر و دارای بینش سیاسی توصیف شده است. نویسنده کتاب تاریخ گیتی‌گشا درباره او می‌نویسد: «نصیرخان مردی فرزانه و صاحب تدابیر عاقلانه بود» (نامی اصفهانی، بی‌تا، ص. ۴۸). اشکنانی نیز درمورد آن ها چنین می نویسد که دو برادر از اهالی کال اشکنان و از نوادگان ابراهیم خان میلادی حاکم سابق لارستان به سمت لار آمده و قدرت را به دست گرفتند(اشکنانی، منتخب‌التواریخ، برگ۱۱۴). این دو برادر ابتدا قلعه «مشتکوی سبعه» را به‌عنوان مقر فرماندهی خود برگزیدند و از آنجا به عملیات نظامی و گسترش قلمرو خود پرداختند. حتی نادرشاه برای ایجاد ثبات و آرامش در قلمرو خود، حکومت بخش شرقی لار را به این دو برادر واگذار کرد و هر دو را با لقب خان مفتخر ساخت (جان پری، ۱۳۶۸، ص. ۱۷۶).

با گذشت زمان، در لار مساله‌ای رخ داد که بنا بر گزارش‌ها، ریشه در قدرت‌طلبی این دو برادر داشت (پری، ۱۳۶۸، ص. ۱۷۶). در واقع حاجی خان برای به دست گرفتن اوضاع لار و گرفتن مشروعیت سعی داشت تا با برانگیختن مردم، موجبات به قدرت رسیدن خود را فراهم سازد. مردم درپی ناآرامی‌های پیش‌گفته به دو برادر پناه بردند و از آنان یاری خواستند. در این میان نصیرخان به لار رفت و با دختر حاکم مقتول[1] ازدواج کرد (ستاری لاری، درةالتواریخ، برگ۴۰). بدین‌ترتیب، او توانست تمام نواحی لارستان را زیر سلطه خود درآورد. او به تدریج از فرمان حکومت مرکزی سر باز زد و حتی مأموران مالیاتی نادرشاه را به قتل رساند. به نظر می‌رسد با به قدرت رسیدن نصیرخان تا حدودی فرمانروایی و اقتدار پیشین حکام لار بازگشت، اما تلاش‌های او برای سر و سامان دادن به تجارت این ناحیه چندان نتیجه بخش نبود و روز به روز به دلیل کشاکش‌های سیاسی وضع تجارت در لار و کانون بندری‌اش، بندرعباس، مسیر زوال خود را طی می‌کرد (جان پری، ۱۳۶۸، ص.۱۷۷).

۲-۲- جدال قدرت در لارستان و بنادر جنوب در دوره جانشینان نادر؛ از ظهور تا تثبیت نصیرخان

با آغاز جنگ‌های جانشینی و مرگ نادرشاه، در طی سال‌های ۱۱۶۰-۱۱۶۴ق ایران با بحران دیگری روبه‌رو شد. سرداران و حکام منصوبی نادر در کرمان، فارس، لار و بندرعباس برای به دست گرفتن خزانه جنوب و تسلط بر ناوگان نادری با هم درگیر بودند. نیروهای درگیر در نواحی جنوب شامل خاندان لاری، میرزا ابوطالب فرستاده عادل شاه جانشین نادر، ملاعلی شاه فرمانده سابق ناوگان دریایی نادرشاه، خاندان بنی معین، قواسم، امامان مسقط، حاکم میناب، بلوچها و فرستاده شاهرخ یکی دیگر از جانشینان نادر، بود.

میرزا ابوطالب که از سوی عادل‌شاه به حکمرانی بنادر منصوب شده بود، در سال ۱۱۶۲ق به بندرعباس رفت و در مسیر خود، نصیرخان و حاجی‌خان لاری را که به‌تازگی در لار به قدرت رسیده بودند، با خویش همراه ساخت (جان پری، ۱۳۶۸، ص. ۱۷۲). هدف اصلی او شکست ملاعلی‌شاه و تسلط بر ناوگان دریایی برای مقابله با قدرت‌های خارجی منطقه بود. با این‌حال، اتحاد نیروهای انگلیس و هلند سبب شکست اولیه او شد و او ناچار از عبدالشیخ، رئیس قبیله بنی‌معین، و بلوچها درخواست یاری کرد. در همین زمان، حاجی‌خان لاری که برای درخواست کمک از بلوچ ها بازگشته بود، در لار دست به شورش زد و از میرزا ابوطالب جدا شد (فلور، ۱۳۷۱، ص. ۱۸۲).

---

۱. نویسنده درة التواریخ اشاره می‌کند که درپی قتل میرمحمدتقی حاکم لارستان، همسر او جهان بانو از نصیرخان درخواست کمک کرده است. درپی این جریان نصیرخان به لار آمده است(ستاری لاری، درة التواریخ، برگ۴۰.

ناتوانی میرزا ابوطالب در رویارویی مستقیم با ملاعلی‌شاه و جدایی بخشی از نیروهایش، او را به اتخاذ سیاست تفرقه میان رقبا واداشت، اما مقاومت کمپانی‌های انگلیس و هلند این تلاش را ناکام گذاشت. وی سرانجام برای سامان‌دهی اوضاع به لار بازگشت، اما در نبرد با نیروهای مردمی و حاجی‌خان لاری شکست خورد و کشته شد؛ رخدادی که به احیای قدرت خاندان لاری در این شهر انجامید.

حاجی خان و برادرش که اکنون مانع دیگری در برابر حکومت خود نمی‌دیدند، درصدد حمله به شیراز برآمدند. در این جنگ حاجی خان کشته شد و نصیرخان نیز به اسارت درآمد. اما زمانی که علی‌مردان خان فسا، جهرم و داراب را تصرف و درصدد حمله به لار بود، نصیرخان از زندان فرار کرده و به لارستان بازگشت. او در بدو ورود به لار از مردم برای مقابله با خان بختیاری تقاضای کمک نمود. نصیرخان، گروهی از تفنگچیان خود را به فرماندهی پسرعمویش هادی‌خان روانهٔ گوده و صحرای باغ از نواحی جهانگیریه و بستک کرد. اما نیروهای هادی‌خان درپی چندین جنگ شکست خوردند و به لار بازگشتند. تلاش‌های نصیرخان در اوایل سال ۱۱۶۵ه.ق. و اتحاد با شیخ خلفان چارکی در تصرف نواحی جهانگیریه و بستک موفقیت‌آمیز نبود.

نصیرخان بعد از آنکه مجدد قدرت را در لارستان به دست گرفت، طی چندین مرحله تلاش کرد تا بتواند با شکست گروه‌های محلی در بندرعباس بر این شهر ساحلی و تجاری مسلط شود. از همین‌رو او پسر خود عبدالله‌خان را برای گرفتن مالیات به بندرعباس گسیل داشت. همچنین نصیرخان در سال ۱۱۶۵ق ملاعلی شاه را شکست داد و حکومت بندرعباس را به دست گرفت. انگلیسی‌ها و هلندی‌ها که در برابر تهاجمات نیروهای محلی متحد شده بودند، از خان لاری قول مساعدت گرفته و وی با آنها به خوبی رفتار کرد (فلور،۱۳۷۱، ص. ۱۹۳). او خود را حاکم نواحی ساحلی از جانب شاه اسماعیل سوم صفوی معرفی کرد و به غارت اموال افراد ثروتمند و مخالف خود پرداخت(لوریمر، ۱۳۸۸، ص. ۱۱۱). در سال ۱۷۵۳ م/۱۱۶۶ق نصیرخان برای تثبیت حکومت، عموزاده خود مسیح‌خان را به نیابت حکومت بندرعباس منصوب و ملاعلی شاه را با خود به لار برد. به گفته برخی منابع ملاعلی شاه بعد از شکست از نصیرخان در لار زندانی گشته تا اینکه پس از مدتی به دلیل آنکه در بندرعباس طوایف بنی معین و قواسم با هم درگیر بودند و از طرفی مسیح خان توانایی کنترل اوضاع را نداشت، نصیرخان دو فرزند ملاعلی شاه را در لار به عنوان گروگان نگه داشت و ملاعلی شاه را به عنوان نائب حکومت به بندرعباس فرستاد. ولی او مستقل از نصیرخان به حکومت پرداخت و قلعه هرمز را در برابر حمله احتمالی نصیرخان مستحکم کرد؛ چرا که نصیرخان نیروهای آماده منسجمی را در اختیار داشت. البته باید متذکر شد که در بندرعباس علاوه بر درگیری‌های همه‌جانبه گروه‌ها با هم به نظر می‌رسد که نصیرخان قدرت برتر منطقه بود و توانست بر نیروهای رقیب و طوایف دیگر محلی پیروز شود، اما پس از بازگشت به لار که مقر اصلی حکومت وی بود، مجدد درگیری‌ها و تاخت و تازها آغاز می‌شد و نصیرخان به ناچار برادر خود جعفرخان را راهی بندرعباس ساخت.

در واقع نصیرخان پس از گسترش قلمرو خود و به رخ کشیدن اقتدار سیاسی، توانست بسیاری از شیوخ طوایف جنوب را ملزم به پرداخت مالیات و خراج کند. بر همین مبنا اقتصاد و تجارت نسبت به دوره قبل و هنگام تسلط افغان‌ها، دچار تحولاتی مثبت شد اما تصمیمات و برخی اقدامات نصیرخان و برادرش جعفرخان در بلندمدت نتیجه عکس داده روند افول موقعیت تجاری لار و بندرعباس را سرعت بخشیدند. یا به عبارتی دیگر روند افول در نیمه نخست حکومت نصیرخان دچار وقفه شد و تلاش‌های حاکم مقتدر لار اثربخش بود ولی با شدت درگیری با خان زند و حتی اتخاذ برخی تصمیمات حاکم لار، روند افول مجدد آغاز شد. رضا قلی خان هدایت درباره نصیرخان می‌نویسد «امیری بزرگوار بود و به خدمت‌گذاری کریم‌خان زند سر درنمی‌آورد و گردن نمی‌نهاد» (هدایت، ۱۳۳۹، ص. ۷۱۲۲).

۳- موقعیت نصیرخان در تکاپوی‌های سیاسی کریم‌خان زند برای دستیابی به قدرت

هم‌زمان با توسعه قدرت نصیرخان لاری در جنوب ایران، ساختار سیاسی کشور در مرکز نیز به شدت متلاطم بود. رقابت سه قدرت اصلی محمدحسن‌خان قاجار، آزادخان افغان و کریم‌خان زند به همراه تحرکات حکام محلی و سرداران بازمانده از دوره نادرشاه، چهره‌ای آشفته از ایران دهه‌های میانی قرن دوازدهم قمری ترسیم می‌کند (جان پری، ۱۳۶۸، ص. ۲۶). در چنین فضایی، نصیرخان توانست موقعیت لارستان را بار دیگر در عرصه سیاسی جنوب تثبیت کند. در این زمان کریم‌خان زند پس از شکست مهرعلی‌خان تکلو[۱] نخستین گام‌های جدی برای گسترش نفوذ خویش را برداشت (گلستانه، بی‌تا، ص. ۴۶). در جنوب نیز پس از کشته‌شدن حاجی‌خان لاری و اسارت نصیرخان، چندی بعد نصیرخان با فرار از زندان و

۱. مهرعلی خان تکلو در آن زمان حاکم همدان بود.

بازپس‌گیری بندرعباس دوباره به صحنه بازگشت و عملاً به بازیگر اصلی منطقه تبدیل شد (لوریمر، ۱۳۸۸، ص. ۱۱۱). نخستین برخوردهای قدرت‌های اصلی کشور از همین مقطع آغاز شد.

شکست کریم‌خان از محمدحسن‌خان قاجار در نبرد استرآباد، او را در موقعیت تدافعی قرار داد و از دیگرسو، درپی مقابله با آزادخان برآمد. در آستانه مقابله با آزادخان، اتحاد نصیرخان با آزادخان افغان موازنه قدرت را به زیان زندیان دگرگون ساخت (اسدپور، ۱۳۸۷، ص. ۲۰۷). کریم‌خان که توان مواجهه هم‌زمان با دو نیروی قدرتمند را نداشت، به جنوب عقب نشست و از نصیرخان متحد آزادخان درخواست کمک نمود؛ اما مناسبات اقتصادی و سیاسی نصیرخان با آزادخان و کمپانی هند شرقی، مانع پذیرش این درخواست شد (لوریمر، ۱۳۸۸، ص. ۱۱۱). لذا با شکست آزادخان از زندیان، کریم‌خان را برای نخستین‌بار به سوی تنبیه نصیرخان کشاند. محاصره لار در سال ۱۱۶۸ق با وجود مقاومت شدید مردم، گرما و شرایط جوی نامطلوب، بدون نتیجه مشخص پایان یافت و کریم‌خان با دریافت پیشکش و گروگان عقب نشست (نامی اصفهانی، ۱۳۶۳، ص. ۴۷؛ بستکی، ۱۳۴۹، ص. ۱۲۸). هرچند این عقب‌نشینی موقت بود، اما کاهش قدرت نصیرخان از طریق واگذاری بندرلنگه، بندرعباس و جزایر به محمدخان بستکی، نشان‌دهندهٔ راهبرد بلندمدت زندیان در محدودکردن نفوذ لار بود.

در سال‌های بعد، ناامنی‌های بندرعباس، شورش کرمان و بسته‌شدن مسیر تجاری کرمان–بندرعباس، توان اقتصادی لار را به شدت کاهش داد. وابستگی جنوب ایران به تجارت دریایی موجب شد این بحران‌ها اثرات گسترده‌ای بر مدیریت نصیرخان برجای گذارد. درخواست کمک کمپانی انگلیس برای مقابله با شورش‌ها نیز گرچه در مرحله نخست با موفقیت همراه بود، اما در نهایت با شکست نیروهای لاری و دخالت مجدد ملاعلی‌شاه به بن‌بست انجامید (حبیبی و وثوقی، ۱۳۸۷، ص. ۴۷).

نبرد دوم محمدحسن‌خان قاجار با زندیان و همراهی نصیرخان با او نیز بار دیگر به شکست انجامید (کرامتی، ۱۳۷۰، ص. ۹۰). غارت‌های شدید محمدولی‌خان زند درپی تنبیه حاکم لار، در لارستان و بندرعباس حتی دفتر تجاری هلند عامل مهمی در تضعیف اقتصاد جنوب بود و ناامنی دریایی و خشکی به اوج خود رسید (فلور، ۱۳۷۱، ص. ۲۰۰). در سال ۱۱۷۳ق حمله یک کشتی فرانسوی با پرچم هلند به دفتر انگلیسی‌ها، بحران اقتصادی و امنیتی جنوب را تشدید کرد(لوریمر، ۱۳۸۸، ص. ۱۱۶). شورش مردم قشم، تلاش قبایل بنی‌معین و قواسم برای تصرف ناوگان دریایی، و اقدام جعفرخان علیه کمپانی هند شرقی، سلسله‌ای از تنش‌هایی ایجاد کرد که در نهایت خروج کمپانی از بندرعباس در سال ۱۱۷۶ق را رقم زد.

در چنین شرایطی نصیرخان برای جلوگیری از سقوط لار در سال ۱۱۷۵ق با کریم‌خان زند قرارداد صلح امضا کرد(نامی اصفهانی، ۱۳۶۳، ص. ۱۴۶). اما نارضایتی از تعهدات، به‌ویژه پرداخت مالیات سالانه و اعزام تفنگچی، موجب شد او دوباره در برابر حکومت زند مقاومت کند. همین امر سبب اعزام سپاه صادق‌خان در سال ۱۱۷۸ق و سقوط نهایی لار شد (بستکی، ۱۳۴۹، ص. ۱۳۹). با خیانت دو نگهبان، قلعه قدمگاه به تصرف زندیان درآمد و نصیرخان به ناچار قلعه اژدهاپیکر را نیز تسلیم کرد (غفاری کاشانی، ۱۳۷۹، ص. ۲۷۳). نصیرخان پس از انتقال به شیراز و آزادی دوباره، در مسیر بازگشت در بریز به قتل رسید.

با توجه به مباحث بخش قبل، دوران پس از مرگ نادرشاه، دوره بازگشت قدرت‌های محلی در جنوب ایران بود که اکنون موارد جدیدی از مدعیان نیز به آن اضافه شده بود. عدم برتری مستمر یکی از این قدرت‌ها در این جدال، باعث تداوم کشمکش‌ها و در نتیجه گسترش ناامنی شده بود. بنابراین یکی از مهم‌ترین کارکردهای این مناطق یعنی تجارت به شکل فاحشی تحت‌الشعاع قرار گرفته بود. در این معادله قدرت، توان هماهنگی نیروها توسط نصیرخان به‌علاوه برتری پیشینی قدرت لار نسبت به دیگر مناطق و رقبا، نصیرخان لاری را به کانون منازعات تبدیل کرد. به‌طوری که او وزن‌دهنده اصلی به این کشمکش‌ها بود. بنابراین و در مجموع، دوره نصیرخان نقطه احیای نسبی قدرت سیاسی لارستان بود؛ دوره‌ای که طی آن توانست قبایل جنوب را متحد کند، نظام مالیاتی را اصلاح نماید و تجارت منطقه را تا حدی احیا کند. با این‌حال جنگ‌های مکرر، سیاست‌های نادرست جعفرخان، و راهبرد آگاهانه کریم‌خان برای ناامن ساختن راه‌های تجاری جنوب به‌عنوان تنها ابزار ممکن برای مهار قدرت مستحکم نصیرخان در لار موجب توقف روند احیای اقتصادی لار و در نهایت افول موقعیت تجاری آن شد. در ادامه به همین موارد پرداخته می شود.

۳- سیاست‌ها و اقدامات اقتصادی نصیرخان

۳-۱- تسهیل امور مالیاتی جامعه قلمرو خود

با گذشت زمان و تغییر مسیر تجارت و اهمیت یافتن بندر بوشهر، جنگ‌های متوالی در بندرعباس و سیاست حکومت مرکزی، وضع تجارت در بندرعباس به ضعف گرایید، بنابراین لار را نیز تحت‌الشعاع خود قرار داد. در واقع حمله افغان‌ها و جنگ‌های الحاق‌گرایانه نادرشاه، حضور پررنگ خوانین محلی در سیاست منطقه و در نهایت

فعالیت‌های کریم خان زند همگی زمینه افول تجارت در ایران و به ویژه در بندرعباس، سپس شهر لار را فراهم کرد.

نصیرخان لاری که به تدریج در جنوب ایران درپی گسترش قدرت خویش بود، با تصرف بندرعباس توانست بسیاری از حکام محلی را مطیع و خراج‌گذار خود سازد. او با متحد کردن قبایل اطراف، تلاش کرد نفوذ خود را در نواحی تحت سلطه تثبیت کند و امنیت نسبی مسیرهای تجاری و ارتباطی بین شهرها برقرار شود.

از جمله اقدامات نصیرخان در جهت ایجاد ثبات و نظم اقتصادی، جمع‌آوری مالیات‌های سه‌ساله پرداخت‌نشده و وصول مبالغ از نوکران و وابستگان ملاعلی شاه بود. او با بازنگری در نظام مالیاتی و وضع شیوه‌ای منسجم و جدید، تلاش کرد منابع مالی پایدار برای اداره قلمرو خود تأمین کند و به آرامش نسبی اقتصادی دست یابد. به گفته ویلم فلور، در سال ۱۱۶۵ق، نصیرخان، مسیح خان را به عنوان نائب خود در بندرعباس گمارد، کسی که همچون نصیرخان با عمال کمپانی‌ها با احترام و انصاف رفتار می‌کرد (فلور، ۱۳۷۰، ص. ۱۹۳). این اقدامات در کنار ایجاد امنیت نسبی مسیرها، متحد کردن قبایل و تعامل هوشمندانه با تجار و کمپانی‌ها، تلاش‌های گسترده نصیرخان برای ساماندهی مالیات‌ها و تقویت قدرت سیاسی او را نشان می‌دهد.

۳-۲ نصیرخان و کمپانی‌های خارجی؛ تلاش برای حفظ تجارت در قلمرو خود

در سال‌های نخست فعالیت کمپانی هند شرقی هلند (Vereenigde Oostindische Compagnie – VOC) در ایران، مبادلات کالایی این شرکت عمدتاً در اصفهان انجام می‌شد، چرا که در بندرعباس ارزش چندانی برای کالاها قائل نبودند و مستأجران گمرک نیز رفتارهای نامطلوبی با آن‌ها داشتند؛ از جمله کاهش وزن کالاها و ایجاد مشکلات اداری. اما با سقوط پایتخت، مدیران کمپانی تصمیم گرفتند مرکز اصلی خود را از اصفهان به بندرعباس منتقل کنند. این جابه‌جایی، با توجه به موقعیت لار در مسیر تجاری ساحل جنوب ایران به شیراز، به شکل قابل توجهی به اقتصاد لار کمک کرد و منابع مالی لارستان را از طریق رفت و آمد بازرگانان و جریان کالاها تقویت نمود (تنهاتن ناصری، ۱۳۹۰، صص. ۴۲-۶۲).

اما این شرایط دیری نپایید زیرا با مرگ شاه ایران در سال ۱۱۶۰ق (حسینی خاتون‌آبادی، ۱۳۵۲، ص. ۵۷۰) و نابسامانی سیاسی و اقتصادی ناشی از آن، امنیت مسیرهای تجاری جنوب، به ویژه جاده‌های لار–بندرعباس، کاهش یافت. در چنین شرایطی، هلندی‌ها به تدریج مرکز فعالیت خود را به جزیره خارگ منتقل کردند (Floor, 2014, pp. 173-197). تا سال ۱۱۷۱ق، بیشتر کالاها و دارایی‌های کمپانی نیز به خارگ انتقال یافت و در این جزیره استحکامات جدید ساخته شد. با این‌حال، آن‌ها نماینده‌ای در بندرعباس باقی گذاشتند تا کنترل نسبی بر تجارتشان حفظ شود.

در این دوره، جعفرخان لاری به عنوان یکی از مقامات محلی و نماینده اقتصادی لار و بندرعباس، تلاش‌های گسترده‌ای برای بازگرداندن کمپانی هلندی به بندرعباس انجام داد که با توجه به اجرای نادرست آن، چندان نتیجه‌بخش نبود. او چندین نامه به باتاویا نوشت و حتی تضمین کرد که در صورت بازسازی تجارتخانه، محموله دو کشتی موجود در بندرعباس به فروش برسد. هلندی‌ها اما شرط کردند که تنها پس از فروش این محموله نماینده خود را باز خواهند گرداند (فلور، ۱۳۷۱: ۱۹۷–۲۰۵). با وجود تهدیدها و پیگیری‌های جعفرخان، کمپانی هلند حاضر به بازگشت نشد و تهدید او مبنی بر انتقال مرکز تجاری به قشم یا هرمز، که دسترسی ایرانی‌ها به آن‌ها دشوار بود، بی‌نتیجه ماند.

درحالی‌که پیش از خروج کامل کمپانی، مهم‌ترین کالاهای صادراتی شامل ابریشم مرغوب ایران، فلفل، زعفران، گلپر، قالی‌های پشمی، عنبر، انغوزه، طلا، نقره و شراب شیراز بود و این تجارت از طریق لار انجام می‌شد و حتی یکی از کالاهای ویژه لار، تفنگ‌های جوهری بود که توسط میرحاجی ساخته می‌شد و با نقره و طلاکوبی مزین می‌شد، با رفتن این کمپانی موقعیت تجاری لار به خطر افتاد. لازم به ذکر است این تفنگ‌ها به دلیل کیفیت بالای خود، نه تنها در بازارهای جنوب ایران بلکه به عنوان خراج به دربار مرکزی نیز ارسال می‌شدند و نصیرخان لاری بارها از آن‌ها برای تأمین مالی و جلب رضایت کریم‌خان زند استفاده می‌کرد (وان ریدن، ۱۴۰۱، صص. ۱۱۱–۱۳۰).

از طرفی با تشدید جنگ‌های داخلی جنوب ایران و رقابت کریم‌خان زند، نصیرخان برای تأمین منابع مالی جهت اداره سپاه و حفظ قدرت، ناچار به مطالبه بیشتر از بازرگانان باقی‌مانده و استفاده از کالاهای موجود در تجارتخانه‌ها شد. علاوه بر آنکه، درگیری‌های متعدد، مقاومت خوانین، ناامنی مسیرها و مهاجرت تجار به مسقط، تجارت در بندرعباس را محدود و تقریباً غیرممکن ساخت. تا جایی که تنها کالای قابل مبادله به‌طور منظم، گوگرد بود که سالی یک‌بار از بندرعباس خریداری می‌شد(فلور، ۱۳۷۱، ص. ۲۰۰).

در سطح دیگری از تحلیل، این مشکلات داخلی با تحولات جهانی نیز تشدید شد. جنگ‌های قدرت میان فرانسه و انگلستان در سال‌های ۱۷۴۰–۱۷۴۸م/۱۱۵۲–۱۱۶۰ق و سپس جنگ هفت‌ساله

(۱۷۶۳-۱۷۵۶م/۱۱۶۹-۱۱۷۶ق) به خلیج فارس کشیده شد. در سال ۱۷۵۹م/۱۱۷۲ق، چند کشتی فرانسوی با پرچم هلند به بندرعباس و دفاتر انگلیسی حمله کردند (کورزن، بی‌تا، ص. ۵۰۷؛ لوریمر، ۱۳۸۸، ص. ۱۱۶). ملاعلی‌شاه، حاکم بندرعباس، با وجود وعده کمک به انگلیسی‌ها، از یاری رساندن امتناع کرد (جان پری، ۱۳۶۵، ص. ۳۶۳). این وضعیت موجب وخامت اوضاع اقتصادی بندرعباس شد و انگلیسی‌ها نیز ناچار شدند تجارتخانه خود را به بوشهر منتقل کنند.

در نتیجه مسدود شدن مسیرهای تجاری بندرعباس-کرمان توسط نصیرخان، که کرمان مرکز اصلی تأمین ابریشم برای کمپانی انگلیس بود نیز ضربه اقتصادی دیگری به بندرعباس و عملا به لار وارد آورد. ادوارد ایوز در این زمینه می‌نویسد: «بندرعباس محلی است که هیچ بازدهی ندارد، جز آنچه در دفاتر هلند و انگلیس به دست می‌آید» (حبیبی و وثوقی، ۱۳۸۷، ص. ۴۷). در تحلیلی نهایی، همزمانی بحران‌های داخلی، دخالت اروپایی‌ها، آشوب‌ها و جنگ‌های منطقه‌ای، موجب شد بندرعباس که پس از سقوط هرمز مهم‌ترین مرکز تجارت خارجی ایران بود، جایگاه خود را از دست دهد. لار نیز که به عنوان بارانداز و مرکز ترانزیت کالاهای بندرعباس عمل می‌کرد، به تدریج از رونق اقتصادی افتاد و موقعیت تاریخی و تجاری خود را از دست داد.

۳-۳ تلاش برای حفظ آرامش کانون‌های تجاری

نصیرخان لاری در دوره‌ای به قدرت رسید که جنوب ایران با بحران‌های سیاسی و اقتصادی متعددی مواجه بود. پس از سقوط صفویان و حملات افغان‌ها، مسیرهای تجاری جنوب ایران به‌ویژه لار و بندرعباس ناامن شده بود و اقتصاد منطقه به شدت آسیب دیده بود. حضور خوانین محلی و رقابت با کریم‌خان زند نیز شرایط را پیچیده‌تر می‌کرد. در چنین فضایی، نصیرخان با درک اهمیت لار و بندرعباس به عنوان کانون‌های ترانزیتی و تجاری ایران، اقدامات گسترده‌ای را برای ایجاد آرامش و ثبات در قلمرو خود آغاز کرد (تنهاتن ناصری، ۱۳۹۰، ص. ۴۲-۶۲؛ floor, 2014, pp. 173-193)

یکی از محورهای اصلی سیاست نصیرخان، تعامل هوشمندانه با عمال و بازرگانان و ایجاد اعتماد با کمپانی‌های اروپایی بود. او با برخورد مناسب و انصاف با نمایندگان کمپانی‌های هلند و انگلیس، تلاش کرد همکاری آن‌ها را جلب کرده و از طریق تأمین پشتوانه مالی و تجاری، قدرت خود را در مقابل رقبای منطقه‌ای، به ویژه کریم‌خان زند، تقویت کند (فلور، ۱۳۷۰، ص. ۱۹۳). نصیرخان حتی با نامه‌نگاری‌های متعدد و وعده حمایت و امنیت، سعی داشت کمپانی‌ها را به بندرعباس بازگرداند و تجارتخانه‌های سابق را بازسازی کند، اقدامی که اگرچه موفقیت کامل نداشت، اما نشان‌دهنده اهمیت حفظ آرامش در کانون‌های تجاری و ثبات اقتصادی قلمرو او بود (تنهاتن ناصری، ۱۳۹۰، صص. ۴۲-۶۲).

نصیرخان همچنین برای تثبیت ایجاد امنیت و آرامش، با گروه‌های مخالف محلی و نیروهای کریم خان زند به نبرد پرداخت و توانست با شکست رقبای خود، پایه‌های یک حکومت باثبات را در جنوب ایران برقرار کند (جان پری، ۱۳۶۵، ص. ۹۰). این ثبات سیاسی، یادآور شکوه حکومت لار در گذشته بود و پس از سال‌ها بی‌ثباتی، امکان مدیریت نسبی لار و نواحی اطراف را فراهم آورد. به این ترتیب، نصیرخان موفق شد در بعد سیاسی به طور نسبی اهداف خود را محقق کند، هرچند در بخش اقتصادی و تجاری محدودیت‌های جدی وجود داشت.

با این‌حال، عوامل متعددی مانع از تحقق کامل اهداف اقتصادی نصیرخان شد. نخست، اشتباهات اجرایی در اداره تجارتخانه‌ها و مدیریت مالی، به‌ویژه از سوی جعفرخان، که مسئول حفاظت و اداره بندرعباس بود، موجب آسیب به تجارت شد (فلور، ۱۳۷۱، صص. ۲۰۵-۱۹۷). دوم، فشارهای ناشی از ناامنی مسیرها، مهاجرت بازرگانان و تهدید قبایل عرب، جریان تجارت و حمل و نقل کالاها را مختل کرد (ایوز به نقل از حبیبی/ وثوقی، ۱۳۸۷، ص. ۴۷). سوم، رقابت‌های منطقه‌ای و اقدامات کریم‌خان زند، که بخش‌هایی از مسیرها و بازارهای اقتصادی جنوب را تحت فشار قرار می‌داد، مانع از بازگشت کامل رونق اقتصادی شد. در مجموع، تلاش‌های نصیرخان برای بازگرداندن تجارتخانه‌ها، جمع‌آوری مالیات‌های پرداخت نشده و ایجاد نظم و امنیت در قلمرو خود، اگرچه شرایط اقتصادی را نسبت به دوره پس از حملات افغان‌ها بهبود بخشید، اما موفقیت کامل در بخش تجارت حاصل نشد (تنهاتن ناصری، ۱۳۹۰، صص. ۴۲-۶۲؛ وان ریدن، ۱۴۰۱، ص‌ص ۱۱۱-۱۳۰).

نتیجه گیری

بررسی دوره حکومت نصیرخان لاری نشان می‌دهد که بازگشت قدرت سیاسی محلی، گرچه امکان احیای نسبی اقتدار و ثبات اداری را فراهم آورد، اما تضمینی برای بازگشت رونق اقتصادی و تجاری نبود. نصیرخان با تکیه بر تجربه سیاسی، مهارت نظامی، و تعامل هوشمندانه با قبایل و کمپانی‌های اروپایی توانست امنیت نسبی و انسجام سیاسی در لارستان برقرار کند، نظام مالیاتی را سامان دهد و بخشی از مسیرهای تجاری را تحت کنترل خود قرار دهد و لار

را با تحولاتی مثبت در ابعاد مختلف روبه‌رو سازد. با این‌حال، مجموعه‌ای از عوامل داخلی و خارجی شامل سیاست‌های نادرست اجرایی، دخالت‌های رقبا مانند کریم‌خان زند، ناامنی مسیرها، شورش‌های مکرر، فشارهای مالی و مهاجرت بازرگانان بازگشت کامل قدرت اقتصادی و تجاری لارستان را محدود ساخت.

تحلیل این دوره نشان می‌دهد که قدرت سیاسی بدون تقویت زیرساخت اقتصادی پایدار، نمی‌تواند منجر به رونق تجاری شود و حتی با اقدامات مقتدرانه، تضاد میان اهداف سیاسی و واقعیات اقتصادی می‌تواند روند افول را تسریع کند. تجربه نصیرخان، همچنین اهمیت تعامل با بازیگران خارجی و داخلی، ایجاد اعتماد و مدیریت منابع مالی و امنیتی را به وضوح نمایان می‌سازد و نشان می‌دهد که تحولات اقتصادی در نواحی مدنظر پس از افول صفویان نه تنها تابع سیاست‌های محلی، بلکه متاثر از شبکه پیچیده‌ای از رقابت‌های محلی، سیاست‌های مرکزی و مناسبات بین‌المللی نیز بوده است. به عبارت دیگر، حکومت نصیرخان نمونه‌ای روشن از محدودیت‌های بازسازی اقتصادی تحت فشار همزمان سیاسی و نظامی است. قدرت محلی می‌توانست کنترل نسبی بر مسیرها و درآمدها برقرار کند، اما موفقیت در احیای تجارت و اقتصاد نیازمند هماهنگی در سطوح متعدد سیاسی مرکزی و حتی بین‌المللی بود. به عبارتی دیگر، نصیرخان لار را از یک دوره نسبتاً طولانی بی‌ثباتی نجات داد و با اتخاذ اقداماتی متعدد توانست قدرت پیشینیان خود را در منطقه احیا کند. با این‌حال، به دلایلی که پیش‌تر ذکر شد؛ از جمله شرایط دشوار سیاسی کشور و اشتباه در شیوه اجرای این اقدامات و تداوم تکاپوهای سیاسی قدرت‌های متقارن در جنوب ایران نصیرخان در زمینه تجاری چندان موفق عمل نکرد. هرچند راهبرد او به خودی خود مثبت و سازنده بود، اما اجرای ناکافی آن‌ها و شرایط همه‌جانبه نامساعد باعث شد که اثرات منفی بر اقتصاد و وضعیت لار برجای بماند و دیگر هرگز به موقعیت ویژه پیشین خود برنگردد.

منابع

انصاری لاری اشکنانی، حبیب الله(بی‌تا). منتخب التواریخ لارستان. نسخه خطی. محل نگهداری: کتابخانه شخصی شیخ حسن نخبه الفقهایی در لار.

احمدلو، ر، رازنهان، م، رضوی، ا، چنگیزی اردهایی، ا(۱۴۰۳). خاندان نصیرخان لاری و برآمدن قاجارها. پژوهش های علوم تاریخی. سال ۱۶. شماره۱. بهار و تابستان. شماره پیاپی۳۷.

استرآبادی، میرزا مهدی(۱۳۶۸). تاریخ جهانگشای نادری. نشر دنیای کتاب.

اسدپور، حمید(۱۳۸۷). تاریخ‌اقتصادی و سیاسی خلیج‌فارس در عصر افشاریه و زندیه. موسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.

آصف، محمد هاشم(۱۳۸۲). رستم التواریخ. به تصحیح دکتر میترا مهرآبادی. دنیای کتاب.

بابن، هوسه(۱۳۴۳). سفرنامه. ترجمه و تعلیقات از محمدحسن خان اعتمادالسلطنه. تصحیح میرهاشم محدث. بی‌نا.

بازماندگان خمیری، احمد(۱۳۹۶). نصیرخان لاری؛ تلاش برای احیای حکومت مستقل لارستان. دو فصلنامه علمی-تخصصی تاریخ ایران اسلامی. سال ۳. شماره ۱، بهار و تابستان. شماره پیاپی ۵.

بستکی، محمداعظم(۱۳۴۹). تاریخ بستک و جهانگیریه. بی‌نا.

بنی عباسیان بستکی، محمد اعظم(۱۳۳۹). تاریخ جهانگیریه و بنی عباسیان بستک. بی‌نا.

پری، جان(۱۳۶۵). کریم خان زند. ترجمه محمد علی ساکی. مجموعه ایران‌شناسی فراز.

تنها تن ناصری، ایرج(۱۳۹۰). نگرشی بر رابطه محمد نصیرخان لاری با حکومت کریم خان زند. مجله پژوهش‌های علوم تاریخی. گروه تاریخ دانشکده ادبیات دانشگاه تهران. دوره ۳، شماره ۲. پاییز زمستان. پیاپی ۴.

تهرانی، محمدشفیع(۱۳۴۹). تاریخ نادرشاهی (نادرنامه). به اهتمام رضا شعبانی. بنیاد فرهنگ ایران.

حبیبی، حسن، وثوقی، محمد باقر(۱۳۸۷). بررسی تاریخی؛ سیاسی و اجتماعی اسناد بندرعباس. بنیاد ایران‌شناسی.

حدیث نادرشاهی(۱۳۷۶). تصحیح تحشیه و تعلیقات رضا شعبانی. نشر بعثت. چاپ دوم.

حسینی فسایی، میرزا حسن(۱۳۷۸). فارس‌نامه ناصری. به تصحیح منصور رستگار فسایی. امیرکبیر.

حسینی خاتون آبادی، سیدعبدالحسین(۱۳۵۲). وقایع السنین والاعوام. مقدمه سید شهاب الدینالنجفی مرعشی و شیخ ابوالحسن شحرانی. به تصحیح محمدباقر بهبودی. تهران. انتشارات اسلامیه.

رجبی، پرویز(۱۳۸۹). کریم خان و زمان او. کتاب عامه.

ستاری ادبی، شیخ علی(بی‌تا). دره التواریخ. نسخه خطی. محل نگهداری: آرشیو خاندانی نویسنده.

سلطان هاشم میرزا(۱۳۷۹). زبور آل داود (شرح ارتباط سادات مرعشی با سلاطین صفویه). تصحیح: عبدالحسین نوایی. میراث مکتوب.

سیوری، راجر(۱۳۷۲). ایران عصر صفوی. ترجمه کامبیز عزیزی. مرکز.

شوشتری، سید عبدالله(۱۳۴۳). تذکره شوشتر. تصحیح: خان بهادر مولی بخش و محمد هدایت حسن. کلکته هند. بی‌نا.

طهرانی، محبوبه (۱۳۸۶). کریم خان زند. کتاب پارسه.

غفاری کاشانی، ابوالحسن (۱۳۶۹). گلشن مراد. به اهتمام غلامرضا طباطبایی مجد. نشر زرین.

فرانکلین، ویلیام (۱۳۵۸). مشاهدات سفر بنگال به ایران. ترجمه محسن جاویدان. دانشگاه تهران.

فرصت شیرازی، محمد نصیر(۱۳۷۷). آثارعجم، تصحیح: منصور رستگار فسایی. امیرکبیر.

فلور، ویلم (۱۳۷۱). اختلاف تجارتی ایران و هلند و بازرگانی هلند در عصر افشاریان و زندیان. ترجمه ابوالقاسم سری. انتشارات توس.

کالوس، آ. (۱۳۵۶). گزارش‌های نمایندگان کمپانی هند شرقی در خلیج فارس. ترجمه: عبدالرسول خیراندیش. بنگاه ترجمه و نشر.

کرامتی، محمد هادی (۱۳۷۰). تاریخ دلگشای اوز. با مقدمه باستانی پاریزی. به کوشش محمد شریف کرامتی. انتشارات نوید شیراز.
کروسینسکی(۱۳۶۳). سفرنامه. ترجمه عبدالرزاق دنبلی. توس.
کلانتر، میرزا محمد (۱۳۶۲). روزنامه میرزا محمد کلانتر. تصحیح عباس اقبال. طهوری و سنایی.
کمپانی هند شرقی. (۱۳۴۹). اسناد کمپانی هند شرقی درباره خلیج فارس و سواحل ایران (به کوشش عبدالهادی حائری). بنیاد فرهنگ ایران.
کورزن، جورج. ن(بی‌تا). ایران و قضیه ایران. وحید مازندرانی،. مرکز انتشارات علمی و فرهنگی.
گلستانه، ابوالحسن(بی تا). مجمل التواریخ در تاریخ زندیه. به اهتمام مدرس رضوی. چاپخانه شرکت طبع کتاب.
گود، پیتر(۱۴۰۴). کمپانی هند شرقی انگلیس. ترجمه محمد آقاجری. انتشارات نسیم بادگیر.
لاکهارت، لارنس(۱۳۸۸). انقراض سلسله صفویه و ایام استیلای افاغنه در ایران. ترجمه مصطفی قلی عماد. بی‌نا.
لاکهارت، لارنس/ افشارنادری، غلامرضا/ افشارنادری، اسماعیل (۱۳۷۷). نادرشاه آخرین کشورگشای آسیا. دستان.
لسان الملک سپهر، محمد تقی(بی‌تا). ناسخ التواریخ قاجاریه. به اهتمام جمشید کیانفر. بی‌نا.
لوریمر، جان گوردون، حبیبی، حسن (۱۳۸۸). وقایع نگاری خلیج فارس بخش تاریخ ایران. ترجمه، عبدالمحمد ایتی. بنیاد ایران شناسی.
مرعشی صفوی، میرزا خلیل (۱۳۶۲). مجمع التواریخ. به تصحیح عباس اقبال آشتیانی. کتابخانه سنایی و کتابخانه طهوری.
مورخ لاری، سید علاءالدین (۱۳۷۱). تاریخ لارستان. تصحیح محمد باقر وثوقی. راهگشا.
مومن کرمانی، ملا محمد (۱۳۸۴). صحیفهٔ العرشاد. تصحیح محمد ابراهیم باستانی پاریزی. نشر علم.
نامی اصفهانی، محمد صادق (۱۳۶۳). تاریخ گیتی گشا در تاریخ زندیه. با مقدمه سعید نفیسی. اقبال.
نیبور، کارستن (۱۳۵۴). سفرنامه نیبور. ترجمه: پرویز رجبی. انتشارات توکا.
وان ریدن، دیتارد(۱۴۰۱). گزارشی درباره روابط بازرگانی ایران و کمپانی هندشرقی هلند درقرن ۱۸م. ترجمه: ویلم فلور و داریوش مجلسی. انتشارات دکتر محمود افشار با همکاری انتشارات سخن.
وثوقی، محمد باقر و دیگران (۱۳۸۷). تاریخ مفصل لارستان جلد ۱. همسایه.
ویلسن، آ (۱۳۶۸). خلیج فارس: گزارشی از اسناد کمپانی هند شرقی. ترجمه: حسین قره‌چانلو. امیرکبیر.
هدایت، رضا قلی خان (۱۳۳۹). روضه الصفای ناصری. مرکزی و خیام.
Washington, DC: Mage Publishers. Floor, W. (2014). Bushehr: Southern gateway to Iran. In L. G. Potter (Ed.), The Persian Gulf in modern times: People, ports, and history (pp. 173–197). New York, NY: Palgrave Macmillan.

Bibliography-Romanized

Ahmadlou, R., Raznahan, M., Razavi, A., & Changizi Ardhaei, A (1403 SH/2024 AD). Khandan Nasirkhan Lari va Bar-amadan Qajars. Pazhuheshhaye Olum Tarikhi. 16(1). 37. [In Persian].
Ansari Lari Ashkenani, Habibollah(BI TA). Montakhab al-Tavarikh-e Larestan. Mahale negahdari ketabkhane Sheikh Hassan Nokhbeh al-Foqaha'i. [In Persian].
Asadpour, Hamid (1387 SH2008 AD). Tarikh-e Eghtesadi va Siyasi-ye Khalij-e Fars dar Asr-e Afshariyeh va Zandieh. Moasseseh-ye Tahghighat va Tose'eh Olum-e Ensani. [In Persian].
Asef, Mohammad Hashem (1382 SH/2003 AD). Rostam al-Tavarikh. Be Tashih-e Dr. Mitra Mehrabadi. Donyaye Ketab. [In Persian].
Astarabadi, Mirza Mahdi (1368 SH/1989 AD). Tarikh Jahangoshay Naderi. Nashr Donyaye Ketab. [In Persian].
Baben, Hose (1343 SH/2003 AD). Safarnameh. Tarjomeh va Ta'liqaat az Mohammad Hasan Khan Etemad-os-Saltaneh. Tashih-e Mir Hashem Mohaddes. Bi-Na. [In Persian].
Bani Abbasian Bastaki, Mohammad Azam (1339 SH/1960 AD). Tarikh-e Jahangiriyeh va Bani Abbasiān-e Bastak. Bi-Na. [In Persian]
Bastaki, Mohammad Azam (1349 SH/1970 AD). Tarikh-e Bastak va Jahangiriyeh. Bi-Na. [In Persian].
Bazmandegan-e Khamiri, Ahmad (1396 SH/2017 AD). Nasirkhan-e Lari; Talash baraye Ehya-ye Hokoomat-e Mostaghel-e Larstan. Do-Faslnameh-ye Elmi-Takhasosi-ye Tarikh-e Iran-e Eslami. 3(1). 5. [In Persian].
Company-e Hend-e Sharqi (1349 SH/1983 AD). Asnad-e Company-e Hend-e Sharqi Darbareh-ye Khalij-e Fars va Savahel-e Iran. Be Koshesh Abdolhadi Haeri. Bonyad-e Farhang-e Iran. [In Persian].
Flour, Willem (1371 SH/1992 AD). Ekhtelaf-e Tejarati Iran va Holland va Bazarghani Holland dar Asr-e Afsharian va Zandiyan. Tarjomeh Abolghasem Seri. Toos. [In Persian].
Forsat Shirazi, Mohammad Nasir (1377 SH/1998 AD). Asar-e Ajam. Tashih Mansour Rastgar Fasa'i. Amir Kabir. [In Persian].

Franklin, William (1358 SH/1979 AD). Mashahadat-e Safar-e Bengal be Iran. Tarjomeh Mohsen Javidan. University of Tehran. [In Persian].

Ghaffari Kashani, Abolhasan (1369 SH/1990 AD). Golshan-e Morad. Be Ehtemam-e Gholamreza Tabatabai Majd. Zarrin. [In Persian].

Golestaneh, Abolhasan (Bi Ta). Mojmal al-Tavarikh dar Tarikh-e Zandieh. Be Ehtemam-e Modarres Razavi. Chapkhaneh Sherkat-e Tabe' Ketab. [In Persian].

Good, Peter (1404 SH/2025 AD). Company-e Hend-e Sharqi Englisi. Tarjomeh Mohammad Aghajari. Entesharat-e Nasim-e Badgir. [In Persian].

Habibi, Hasan & Vosoughi, Mohammad Baqer (1387 SH/2008 AD). Barrasi-ye Tarikhi. Siyasi va Ejtema'i-ye Asnad-e Bandar Abbas. Bonyad-e Iranshenasi [In Persian].

Hadis-e Nadershahi (1376 SH/1997 AD). Tashih Tahshieh va Ta'liqaat Reza Shabani. Nashr-e Ba'eth. Chap-e Dovom. [In Persian]

Hedayat, Reza Qoli Khan (1339 SH/1960 AD). Roozeh al-Safaye Naseri. Markazi va Khayyam. [In Persian].

Hosseini Fasai, Mirza Hasan (1378 SH/1999 AD). Farsnameh-ye Naseri, Be Tashih-e Mansour Rastgar Fasa'i. Amir Kabir. [In Persian]

Hosseini Khatun Abadi, Seyed Abdolhossein (1352 SH/1973 AD). Vaqaye' al-Sanin val-A'vam. Moqaddameh-ye Seyyed Shahaboddin Al-Najafi Mar'ashi va Sheykh Abolhasan Shahrani. be tasheh-ye Mohammad Baqer Behbudi. Entesharat-e Eslamiyeh. [In Persian].

Kalantar, Mirza Mohammad (1362 SH/1983 AD). Rooznama-ye Mirza Mohammad Kalantar. Tashih-e Abbas Eghbal. Tahouri va Sana'i. [In Persian].

Kalous, A. (1356 SH/1977 AD). Gozarsh-ha-ye Namayandegan-e Company-e Hend-e Sharqi dar Khalij-e Fars. Tarjomeh Abdolrasoul Kheirandish. Bengah-e Tarjomeh va Nashr. [In Persian].

Karamati, Mohammad Hadi (1370 SH/1991 AD). Tarikh-e Delgoshay-e Owz. Ba Moghadameh Bāstānī Pārīzī. Be Koshesh Mohammad Sharif Karamati. Navid. [In Persian].

Korzen, George N(BI TA). Iran va Ghazieh Iran. Vahid Mazandarani. Markaz-e Entesharat-e Elmi va Farhangi. [In Persian].

Krosinski (1363 SH/1984 AD). Safarnameh. Tarjomeh Abdolrazagh Donbali. Toos. [In Persian].

Lisan al-Molk Sepehr, Mohammad Taghi(BI TA). Nasikh al-Tavarikh-e Qajariyeh. Be Ehtemam-e Jamshid Kianfar. Bi-Na. [In Persian].

Lockhart, Laurence (1377 SH/1988 AD). Nader Shah Akharin Keshvar-Goshay-e Asia. Dastan. [In Persian].

Lockhart, Laurence , Afshar Naderi, Gholamreza , Afshar Naderi, Esmaeil (1388 SH/2009 AD). Enqeraz-e Selseleh Safaviyeh va Ayam-e Estelay-e Afaghaneh dar Iran. Tarjomeh Mostafa Gholi Emad. Bi-Na. [In Persian].

Lorimer, John Gordon / Habibi, Hasan (1388 SH/2009 AD). Vaghayeh Negari Khalij-e Fars. Bakhsh-e Tarikh-e Iran. Tarjomeh AbdolMohammad Eyti. Bonyad-e Iranshenasi. [In Persian].

Mar'ashi Safavi, Mirza Khalil (1362 SH/1983 AD). Majma' al-Tavarikh. Tashih Abbas Eghbal Ashtiani. Bi-Na: Ketabkhaneh-ye Sana'i va Ketabkhaneh-ye Tahouri. [In Persian].

Momen Kermani, Molla Mohammad (1384 SH/2005 AD). Sahifeh al-Arshad. Tashih Mohammad Ebrahim Bastani Parizi. Nashr-e Elm. [In Persian].

Morakh-e Lari, Seyed Ala'eddin (1371/1992 AD). Tarikh-e Larstan. Tashih Mohammad Baqer Vosoughi. Rahgosha. [In Persian].

Nami Esfahani, Mohammad Sadegh (1363 SH/1984 AD). Tarikh-e Giti Gosha dar Tarikh-e Zandieh. Ba Moghadameh Saeed Nafisi. Eghbal. [In Persian].

Niebuhr, Carsten (1354 SH/1975 AD). Safarnameh Niebuhr. Tarjomeh Parviz Rajabi. Entesharat-e Tuka. [In Persian].

Pari, John (1365 SH/1986 AD). Karim Khan Zand. Tarjomeh Mohammad Ali Saki. Majmooeh-ye Iranshenasi Faraz. [In Persian].

Rajabi, Parviz (1389 SH/2010 AD). Karim Khan va Zaman-e Ou. Ketab-e Aameh. [In Persian].

Sattari Adabi, Sheikh Ali(BI TA). Dorreh al-Tavarikh noskhe khati. Mahale negahdari Arshiv khandani. [In Persian].

Shushtari, Seyed Abdollah (1343 SH/1964 AD). Tadker-e Shushtar. Tashih-e Khan Bahadur Moli Bakhsh va Mohammad Hedayat Hasan. Kalkate Bi-Na. [In Persian].

Sivori, Roger (1372 SH/1993 AD). Iran-e Asr-e Safavi. Tarjomeh Kambiz Azizi. Markaz. [In Persian].

Soltan Hashem Mirza (1379 SH/2000 AD). Zabur-e Al-Davood (Sharh-e Ertebat-e Sadat-e Marashi ba

Salatin-e Safaviyeh). Tashih-e Abdolhossein Nava'i. Mirath-e Maktoub. [In Persian].

Tanha Tan Naseri, Iraj (1390 SH/2011 AD). Negaresi bar Rabeteh-ye Mohammad Nasirkhan Lari ba Hokoomat-e Karim Khan Zand. Pazhuheshhaye Olum-e Tarikhi. 3(2). 4. [In Persian].

Tehrani, Mahbubeh (1386 SH/2007 AD). Karim Khan Zand. Ketab-e Parseh. [In Persian].

Tehrani, Mohammad Shafi' (1349 SH/1970 AD). Tarikh-e Nadershahi (Nadernameh). Be Ehtemam-e Reza Shabani. Bonyad-e Farhang-e Iran. [In Persian].

Van Reiden, Dietard (1401 SH/2022 AD). Gozarshi Darbareh-ye Ravabet-e Bazargani Iran va Company-e Hend-e Sharqi Holland dar Qarn-e 18M, Tarjomeh Willem Flour va Dariush Majlesi. Entesharat-e Dr. Mahmoud Afshar ba Hamkari-ye Entesharat-e Sokhan. [In Persian].

Vosoughi, Mohammad Baqer & Others (1387 SH/2008 AD). Tarikh-e Mofassal-e Larstan. Volume 1. Hamsaieh. [In Persian].

Washington, DC: Mage Publishers. Floor, W. (2014). Bushehr: Southern gateway to Iran. In L. G. Potter (Ed.), The Persian Gulf in modern times: People, ports, and history (pp. 173–197). New York, NY: Palgrave Macmillan

Wilson, A. (1368 SH/1989 AD). Khalij-e Fars: Gozarshi az Asnad-e Company-e Hend-e Sharqi. Tarjomeh Hossein Ghareh-Chanlou. Amir Kabir [In Persian].